

A. Marcel Democari a la *Galleria Lapidaria* del Vaticà

Joan Gómez Pallarès
Universitat Autònoma de Barcelona

Des de fa uns quants anys, vinc fent una petita i, *stricto sensu*, personal recerca sobre el pas del temps i el símbol de les quatre estacions a Roma, com a metàfora de vida, de mort i, sobretot, d'immortalitat. N'ha sortit només un article, ara per ara,¹ però l'enquesta m'ha permès estudiar de manera diferenciada les manifestacions de la cultura romana que tenen com a tema les quatre estacions: en pintures i mosaics funeraris; en inscripcions en prosa; en inscripcions en vers; en textos filosòfics; en altres tipus de text literari (no inscrits!) en vers i en prosa; i, finalment, en sarcòfags inscrits. La lliçó és de constant aprenentatge per a mi i, no cal dir-ho i venint del món de l'edició epigràfica, de força viatjar amunt i avall. Encara que he recollit documentació de tot el Món Romà, he concentrat l'estudi *in situ* de peces a la Península Itàlica, on hi ha una major concentració i, a més, grans facilitats per fer la feina.

En un d'aquests viatges, em vaig centrar a la ciutat de Roma perquè el catàleg de referència sobre el tema,² així m'ho aconsellava: el Museu Nacional Romà, els Museus Capitolins, el Palazzo Altemps, Ostia Antica, no poques esglésies i, sobretot, els Museus

¹ J. Gómez Pallarès, «Las cuatro estaciones como símbolo funerario en la cultura escrita y visual de Roma: una aproximación», a C. Fernández Martínez-X. Gómez Font-J. Gómez Pallarès (eds.), *Literatura epigráfica. Estudios dedicados a Gabriel Sanders*, Zaragoza, 2009, pp. 155-187. Amb una traducció a l'anglès: «The Fours Seasons as a Funerary Symbol in the written and Visual Culture of Rome: An Approach», a F. Marco Simón-F. Pina Polo-J. Remesal Rodríguez, *Formae mortis: el tránsito de la vida a la muerte en las sociedades antiguas*, Barcelona, 2009, pp. 143-163.

² P. Kranz, *Jahreszeiten-Sarkophage. Entwicklung und Ikonographie des Motivs der vier Jahreszeiten auf kaiserzeitlichen Sarkophagen und Sarkophagdeckeln*, Berlin, 1984.

Vaticans, conserven la més important col·lecció de sarcòfags inscrits, la decoració principal dels quals (normalment única, diria) és el tema de les quatre estacions. La feina als Museus Vaticans (i quedi aquí constància del meu públic agraïment) va ser molt generosament facilitada per Mons. Vittorio Lanzani, *Delegato della Fabbrica di San Pietro in Vaticano*; pel Dr. Giorgio Filippi, responsable de la Col·lecció Eigràfica dels Museus Vaticans; i pel Prof. Dr. Ivan di Stefano Manzella, Catedràtic de la Universitat della Tuscia (a Viterbo) i conservador de la Col·lecció Epigràfica dels Museus Vaticans. Sense aquests dos darrers, sobretot, i sense l'ajut documental d'Ivan di Stefano, aquesta nota no hauria estat mai escrita.

Kranz (cf. nota 2), en el seu inventari, n. 510, indicava que hi havia un sarcòfag a la *Galleria Lapidaria* dels Museus Vaticans (N. Inv. 5649), del que no donava text però sí una referència al *CIL*: *CIL VI 30553, 1*. Res més. El meu pla de treball, no cal dir-ho, incloïa aquesta referència. I a la *Galleria Lapidaria* hi vaig passar tancat no poques hores. Però vaig ser tan maldestre que quan en vaig sortir, m'havia oblidat de buscar aquesta peça! No hi havia ni descripció física ni text i em va trair el subconscient. Quan m'en vaig adonar, la fredíssima, fosca i plujosa tarda del 16 de febrer de 2006, la *Galleria*, els Museus eren ja tancats i l'endemà jo havia de tornar a Barcelona... Filippi assegurava que no hi havia manera humana d'entrar a la *Galleria* perquè el camí habitual era ja tancat. La meua cara de be escorxat devia commoure'l una mica perquè després de breu reflexió, va agafar el telèfon i al cap de mitja hora ja caminàvem per la fosca del pati dels Museus fins a la porta de la *Galleria Chiaramonti* on ens esperava un vigilant amb evident cara de males puges. A través de la *Chiaramonti*, sempre sols, vam arribar a la *Lapidaria*, en Filippi, en di Stefano i jo. Seguíem sols i al costat de les habitacions del Sant Pare. No puc negar que un fil d'emoció em va estremir... Ens vam posar a la feina amb rapidesa (només teníem mitja hora...) i els meus amics van fer el calc de la inscripció (Foto 1), que guardo quasi com a tresor (di Stefano a l'esquerra, Filippi a la dreta). Fet el calc, en di Stefano i jo vam fer una nova transcripció del text, jo vaig fer alguna fotografia més i vam fugir tant ràpid com havíem arribat.

El text de referència de Kranz (nota 2) i de tothom era *CIL VI 30553, 1*. Diu: «*Fragmenta servata in Galleria Lapidaria...*»

RCELIO DEM *sic*
aVRELI • DE

S ET • VIC
 ////////// IIIIOC
 meLE DVLCIORI
 uixIT ANNIS
 MENSES
 diES XXVI • FEC • B M

La raresa que em provocà la lectura de l'adjectiu *dulcior* (era la primera vegada que el llegia en un sarcòfag),³ va fer necessària la consulta de les concordances del *CIL* per veure si sortia en alguna altra inscripció. I quina no va ser la sorpresa quan vaig descobrir (junt amb di Stefano) que una de les inscripcions que recollia l'adjectiu era un doblet, que no havia estat identificat com a tal, d'aquest *CIL* VI 30553, 1. Es tracta de *CIL* VI 13148 (més *Additamenta* p. 3512). Aquest doblet, però, tot i recollir la mateixa inscripció, n'ofereix més informació i en dona una edició més completa, gràcies a la lectura d'alguns mss. que havien conegut el sarcòfag en un estadi anterior, i més ben conservat, que el que ara es veu a la *Galleria*. Perquè, en efecte, es tracta (segons *CIL* VI 13148) d'un frontal de sarcòfag (*facies sarcophagi*) trobat a l'Aventí a la zona de l'església de Santa Sabina (no es posen d'acord els mss. si al costat de l'església o en unes vinyes properes o dins del mateix convent). El text que presenta *CIL* VI 13148 és aquest:

(*hedera*) D (*hedera*) M (*hedera*)
 AVR • MARCELLO • DEM
 ARCHIO • AVRELII DE
 (*genius*) MARCHIVS ET VIC (*genius*)
 TORIA ORBATI HOC
 FILIO MELLE DVLCIORI
 QVI • VIXIT • ANNIS
 TRIBVS • MENSES
 DVO • DIES • XXVI • FECERVNT

Salta a la vista que els editors d'aquesta primera versió de la inscripció al *CIL* van tenir l'oportunitat de veure el frontal de sarcò-

³ El fet mateix de trobar l'adjectiu referit a una probable *mors immatura* no ho és, d'estrany. Tant en prosa com en poesia, cf. P.G.E. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, 1982, s.u. *dulcis*, n.7 «(of persons or sim.) Possessing qualities that inspire affection, charming, dear, sweet», on s'aporta algun exemple revelador com el de Cic. *Fam.* 14. 7. 1, *Tulliolam, quae nobis nostra uita dulcior est* (també Pl. *Asin.* 614 ó Ov. *Met.* 13.795). Cf., també, *CLE* 2011, 2, *Vincentius infans / dulcior semper amicis*.

fag complet, no només perquè presenten un text tot ell entenedor sinó, sobretot, perquè han vist la decoració del frontal en les seves dues bandes. Si ens fixem en la Foto 2 (foto dels arxius dels Museus Vaticans), veurem com a la *Lapidaria* només s'ha conservat una part del fragment dret del frontal, que presenta la part dreta de la inscripció, amb un nen un (una estació) que agafa la nansa esquerra d'una cràtera (de la que sobresurten fruits). El detall ens fa veure que la nansa dreta era agafada per un altre nen (del que es veu la mà i el peu drets). Si tenim en compte que aquestes decoracions buscaven sempre l'equilibri, cal suposar que, en l'estat actual del frontal (FOTO 2), hi manca la part esquerra de la inscripció i una altra parella de nens nus agafant una altra cràtera, encara més a l'esquerra i tancant el frontal per aquella part. La decoració no té cap secret i l'inventari (exhaustiu en el seu moment) de Kranz (nota 2) així ho demostra. La mort d'un infant (Aureli Marcel Democari tenia tres anys, dos mesos i vint-i-sis dies quan va perdre la vida, segons ens diu el text) rep sovint, a Roma, l'homenatge iconogràfic de les quatre estacions (cf. el treball citat en nota 1, versió castellana, p. 158).

La possibilitat d'haver vist la inscripció i d'haver-ne pogut fer un calc (Foto 3), junt amb la lectura del doblat de *CIL* VI 13148, em permet ara oferir una nova i més completa edició del text funerari que els seus pares van dedicar a Aureli Marcel Democari en el frontal del seu sarcòfag, decorat amb una al·lusió a les quatre estacions:

D(is) M(anibus).
Aur(elio) Marcello Dem=
ochario Aurelii De=
mocharius et Vic=
toria orbati hoc
filiu melle dulciori,
qui vixit annis
tribus, menses
duo, dies XXVI fecerunt.

Quan vaig tornar a Roma, després de l'estada de febrer de 2006, una de les coses que tenia al cap era fer una visita a fons de Santa Sabina per intentar esbrinar si el que havia llegit a *CIL* VI 13148 era cert i es podia comprovar. Hi he estat no poques vegades (la vista de Roma des del Parco degli Aranci Aventino és de les meves preferides!). Ara sabia que el número d'inventari 5649 de la *Gal-*

leria Lapidaria dels Museus Vaticans conservava un fragment (el dret) d'un sarcòfag que havia estat trobat a la zona. Però mai no hi havia buscat el que hauria d'haver estat l'altre fragment de *CIL VI 13148* (més *Additamenta* p. 3512) = *CIL VI 30553, 1*, que sembla que havia aparegut a la vora de Santa Sabina. Buscava una resta de frontal de sarcòfag, amb la part esquerra de la inscripció que acabo d'editar i, a l'esquerra d'aquesta, una parella de nens nus aguantant una cràtera, simètrica a la que coneixem de la *Lapidaria*. Santa Sabina és la seu de l'*Ordo Predicatorum* a Roma. Quan hi vaig anar, primer vaig repassar exhaustivament totes les parets. A les exteriors hi ha algunes restes de sarcòfag, però no vaig tenir sort..el «meu» frontal no hi era. Vaig pensar que potser l'haurien penjat (com a decoració: molt habitual a Roma!) en alguna paret dels jardins on ara viuen els Dominics i em vaig adreçar al pare porter. Li vaig explicar de la millor manera possible per què li demanava la visita (no duia, és clar, ni un paper ni un permís, res!), però l'home es mostrà inflexible: «a l'interior s'hi estaven fent obres i ell no recordava que al jardí hi hagués cap sarcòfag com el que li descrivia». Queda, doncs, aquesta comprovació per fer.

En qualsevol cas, la petita recerca que acabo d'explicar posa sobre la taula que *CIL VI 30553, 1*, que Kranz no va comprovar mai i que ofereix una edició incomprendible, és en realitat un text dedicat a Aureli Marcel Democari, que va morir als tres anys, dos mesos i vint-i-sis dies de vida. Li van dedicar els pares al fill, «que havia estat més dolç que la mel», en un sarcòfag que n'hauria contingut les restes; i el van fer decorar amb un dels missatges icònics més populars a Roma per «demanar» la immortalitat del record: les quatre estacions dedicades a un infant mort. Aquesta recerca, a més, ofereix per primera vegada la dada d'una doble edició que no s'havia indicat fins ara: *CIL VI 13148* (més *Additamenta* p. 3512) = *CIL VI 30553, 1*. Finalment, ofereix una nova edició del text, basada en l'estudi presencial de la inscripció. Crec que aquest tipus de recerca epigràfica, feta a base de petits detalls i d'hores de viatges i de trepitjar el terreny, és la que agradava fer a Xavi Gómez Font. La hi dedico en el record i l'emoció dels anys de feina que hem fet junts i de les hores de viatge, d'àpats, trobades, xerrades i rialles que hem viscut plegats. No t'oblidarem.

Foto 1 (J. Gómez Pallarès)

Foto 2 (Musei Vaticani)

Foto 3 (J. Gómez Pallarès)

GÓMEZ PALLARÈS, Joan, «A. Marcel Democari a la *Galleria Lapidaria* del Vaticà», *SPhV* 13 (2011), pp. 125-132.

RESUM

El treball explica, per primera vegada, que *CIL* VI 30553, 1, és, en realitat, un doblat no identificat de *CIL* VI 13148 (més *Additamenta* p. 3512). Es localitza la inscripció a la *Galleria Lapidaria* dels Museus Vaticans en un frontal de sarcòfag (n. inventari 5649) i es presenta una nova edició a partir de *CIL* i de l'autopsia.

PARAULES CLAU: Epigrafia llatina, inscripcions dobles editades al *CIL*, inscripcions en sarcòfags, quatre Estacions com a símbol, *Mors immatura*.

ABSTRACT

This paper shows, for the first time, that *CIL* VI 30553, 1 is in fact a double edition not identified of *CIL* VI 13148 (plus *Additamenta* p. 3512). We localize the inscription at the Musei Vaticani's *Galleria*

Lapidaria, in a front of sarcophag (inventory n. 5649) and we present a new edition from previous *CIL* editions and our autopsy.

KEYWORDS: Latin Epigraphy, Inscriptions edited twice in *CIL*, Inscriptions in Sarcophags, Four Seasons as a Symbol, *Mors immatura*.